

Pārdomas par maziņu talantu Prokrusta gultā.

Ieradās pirms dažām nedēļām pie manis 6. klases delegācija. Bērņiem izmisums acīs: "Skolotāj, vai varat mūs sadalīt? Lai mūsu klasē ir tie, kas vēlas mācīties, bet tie, kas nevēlas, lai iet uz X klasi?" Visnotaļ saprotama vēlme. Ir grūti mācīties pat visinteresantāko tēmu, ja mācību stundā visapkārt valda troksnis, Jānītis sakaujas ar Pēterīti, Anniņa izlīdusi solu rindai pa apakšu, kož Ilzītei kājā, bet skolotājs kā tāds aitu ganu suns skraida apkārt un mēģina vienlaikus gan mācīt, gan kārtību uzturēt. Vecums tāds šiem, ka skolmeistars jūtas kā kucenu voljerā. Un tas ir visnotaļ normāli.

11-13 gadu vecums ir tas dzīves posms, kad ir visai krasas atšķirības fizioloģiskajā attīstībā pat vienas vecuma grupas un dzimuma robežās. Vieni bērni šajā laikā pārtop par pusaudžiem, savukārt citi viņu klases biedri vēl joprojām neapjēdz atšķirību starp bērnudārzu un skolu. Rezultātā pat vienā klasē redzam bērņus/pusaudžus ar ļoti dažādu attīstības līmeni. (Cilvēkam, kurš nav strādājis skolā, pat neiespējami saprast, cik milzīga var būt šī atšķirība, taču uzskatāmības pēc varu minēt piemēru, ka šajā pieminētajā 6. klasē man ir tādi, kas knapi spēj boksterēt vienkāršus nepaplašinātus teikumus, un ir tādi, kas pārrēķina Āraišu ezerpils materiāla dendroloģisko datējumu.) "Gudriši" no mācībām vēlas ko vairāk, taču skolotājs nevar dot sarežģītākus un interesantākus uzdevumus - viņš spiests visu laiku vilkt uz augšu "dumiķišus". Pie tam empīriskā pieredze liecina, ka ja kādam sāk dot papildus individuālos uzdevumus, bērņs papildus darbu uztver kā sodu un sāk savas zināšanas slēpt - tā vieglāk.

Savukārt atpalcējiem nav motivācijas mācīties, jo redz, ka klases "gudrišu" līmeni tik un tā nekad nesasnies - nav jēgas vispār sākt piepūlēties (bet bez piepūles nekas šai dzīvē nenāk), jo tāpat nekad-neko-nemācēs. Tas būtu kā, piemēram, Tevi, cienājamo lasītāj, ielikt sporta nometnē stiegrainu vieglatlētu, valsts izlases kandidātu komandā, un gaidīt, ka tu juties komfortabli un ar prieku ik dienu centīsies tikt līdz tiem skrējējiem, kuru muguras vīd kur tālu priekšā.

Visi skolmeistaru centieni palīdzēt mācīties sadarboties un mijiedarboties, spēt strādāt komandā, paliek vien uz papīra iecerēs un vīzijās, jo lai tas nostrādātu, komandas locekļiem jābūt daudz maz līdzvērtīgiem pēc spējām. Konkurence ir labs dzinulis tikai tad, ja konkurētāji ir daudz maz līdzīgi, ja ir cerība panākt. Taču ja atšķirība ir pārāk liela, tad rodas pilnīgi pretējais efekts: pusaudzis sevi nopozicionē kā neglābjamu neveiksminieku un atpalcēju, atsakās no veltās Sizifa cīņas, pārvelk hūdiņu pār galvu un nolien pēdējā solā: lieciet mani mierā, es tāpat nekad neko nemācēšu.

Pie tam bieži vien pusaudzis ir visai radošs un apdāvināts kādā citā jomā, vienīgi nav spējīgs konkurēt barā. Kā šādā gadījumā viņam tikt galā ar zaudējuma sajūtu un frustrāciju? To, ka patiesībā konkurē vairāk ar sevi, ka katra jauna prasme ir ieguvums pašam, to šāds pusaudzis nesaorot un nesapratīs, jo viņam praktiski nav nākotnes izjūtas. Viņš kā kucēntiņš dzīvo te un tagad. Atliek pašaplicināšanās iespējas meklēt ārpus skolas. Tur, kur viņš ir konkurētspējīgs. Taču ne vienmēr tas ir tas, par ko vecāki un sabiedrība sajūsmā.

Diemžēl Austrumeiropā pedagogijas teorijā (par lielām galvassāpēm pedagogijas praktiķiem) dominē kreisajās ideoloģijās sakņotais postulāts, ka visi bērni esot vienādi un nekādi tos nedrīkst nodalīt. Pat tad, lai pašiem bērniem būtu vieglāk. Tā teikt, ar absolūto muzikālo dzirdi apveltītos un pilnīgi šajā ziņā apdalītos jā māca dziedāt "pēc vienas liestes". Jā, rūcējus tā var pavilkt uz augšu, taču talantus šāda pieeja aptur attīstībā. Man subjektīvi šķiet, ka intelekts ir tāds pats talants iedzimts kā muzikālā dzirde, zīmēšanas izjūta u.c. dabas dotības.

Vēl pirms pusgada kārtējos LU rīkotajos skolmeistaruursos dzirdēju izsakoties to vadītāju, vienu no Latvijas pedagogijas teoriju lokomotīvēm: "Ja kāds ierunāsies par nepieciešamu skolēnus separēt, es kļūšu nikna!" Un viņu var saprast - augusi laikā, kad sociālā kultūra bija vairāk kolektīva Līdzvērtība bija ne tikai tiesiska, bet arī ētiska kategorija. Taču šo aizgājušo laiku izprastā solidaritāte par to, kā indivīds iekļāvās kolektīvā, ir mainījusies. Šī brīža bērni dzīvo daudz individuālākā kultūrā. Tas nav ne labi, ne slikti, vienkārši atbilst laikmeta garam.

Klasi dalīt grupās var, un to daudzviet cenšas darīt, taču ne visām skolām tam pietiek naudas - skolotājam maksā par stundām. Teorētiski paralēlklašu iedalīšanu A, B un C līmeņos var izlemt skola, ja var pierādīt lietderību, taču ar to pierādīšanu ir tāda ņemtne, ka rokas nolaižas - lai ir kā ir. Uzņemot 1. klasē, bērna līmeni un apdāvinātību vēl nevar izvērtēt. Bet ja skola izdomā izvērtēt, piemēram, pārejot uz 4. klasi, tad pat ezītim skaidrs, ka gaidāmi skandāli un pat tiesu darbi ("Kāpēc mans bērns ielikts dumjo klasē - viņam tai pārbaudes dienā bija slikta pašsajūta?!") Nezinu, vai tur vairāk skolu vadības bailīgums saķerties ar ministriju un kareivīgajiem vecākiem, vai jau kādās instrukcijās ir iestrādāts šāds aizliegums, taču praksē tā nu tas ir. Visi - gan balerīnas, gan svarcēlāji, - ir viena maisā.

Un rezultātu nav grūti prognozēt. Proti, tie bērneļi, kas sākumskolā mirdzošām acīm skrien nopakaļ skolmeistaram un kā sūklī uzsūc jaunas zināšanas un prasmes, ar katru gadu sāk garlaikoties aizvien vairāk. Un viņus var saprast: tēmu zina un saprot, bet skolotājs spiests visu mācību darbu pakārtot atpalcējiem, liekot zināmo atkārtot vēl un vēl, līdz pat dumjākie sapratuši un nu spēj kādus uzdevumus pildīt. Pāriet pāris gadi, un pamatskolas pēdējās klasēs mēs redzam, kā sākumskolas žiperis pārvērties miegainā un vienaldzīgā pusaudzī, jo pieradis, ka skola - tas ir garlaicīgi. Un, kas bēdīgākais, jau aizmirsis, kā tas ir, piepūlēties un mācīties. Apdāvinātība viņam ļāvusi visu saprast mirklī, bez piespiešanās, bet slodze tā arī nepieauga (kā jau minēju, skolotājs spiests visu mācību darbu pakārtot atpalcējiem, pildīt visādas vadības prasītas veidlapas un milzumu citu lieku darbību), līdz ar to pusaudža attīstība apstājās. Katrs skolotājs un pedagogs ar desmitiem šādu gadījumu sastopas ik gadu.

Tā kā, mīļie vecāki, ja jūsu atvase sākumskolā mācās uz labi un teicami, tieši tad neatslābtiet - "labinieki" mums ir riska grupa.

Savukārt valsts postulētais saimnieciskais mērķis palielināt skolēnu skaitu klasēs un skolās (šobrīd klasē vidēji kādi 30, bet tikko kā telpas ļaus, gan jau vēl palielinās) - "nauda seko skolēnam", - pilnībā liedz skolotājam kā individuāli atbalstīt talantīgākos. Tam gluži vienkārši nav laika. Ja man kā vēstures skolotājam katrā klasē ir viena mācību stunda nedēļā (t.i. priekšmetam atvēlētas vidēji kādas 30 stundas mācību gadā), bet dienā 5-6 kontaktstundas (t.i. gar acīm karuselī ik dienu pavīd 180 skolēni) ar 40 minūtēm katrā, tad pat ja pārstātu skaidrot jauno vielu un

pārbaudīt apgūto, laiks individuālai sarunai ar katru skolēnu būtu akurāt 1 minūte... Ko lai dara eksaktie, kam nedēļā 2-3 stundas katrai klasei, nespēju iedomāties.

Protams, ikviens skolēns ir vērtība, ikviens var sasniegt vairāk. Taču ne jau šādos apstākļos, kad priekšmeta skolotājam dienā 5-6 milzu klases, bet kā kuru skolēnu vārdā sauc, viņš sāk atcerēties vien pirmā mācību gada beigās (tas labākajā gadījumā).

Es saprotu separācijas aizlieguma ideoloģisko pamatojumu, taču ja teorija praksē nestrādā, varbūt laiks beigt vainot praksi un nemitīgi to reformēt, bet samierināties ar mātes dabas likumiem un pakārtot teoriju tiem? Lai katrs bērns mācās kopā ar sava līmeņa grupu, kurā viņš nav neglābjamais atpalicējs vai nogarlaikojies labākais, bet kur var konkurēt kā līdzvērtīgs. Savukārt skolotājam nu būtu kaut mazliet laiks pilnvērtīgi skaidrot vielu un vienlīdz iesaistīt visus skolasbērņus mācīšanās procesā.

Tad sāks darboties daudzas labi iecerētās izmaiņas. Bez šādas diferenciacijas nekādas reformas nelīdzēs - tās būs tikai kārtējā dekora, nevis satura izmaiņas. Tā kā nevis pedagogijas metodēs tas klupšanas akmens, bet gan vēlmē, lai visi būtu vienādi, vienlīdzīgi un kādi vēl tur (kopš apgaismotāju laikiem sociālie utopisti daudz ko par šo tēmu sadomājuši).

Vienlaikus jāatzīst, ka arī skolās dara visu, lai skolotājam paliktu pēc iespējas mazāk laika radošam pienesumam mācību procesā un individuālam kontaktam ar skolēnu. Paši skolotāji īsti nav gatavi "pilnīgai brīvībai" (kas ir kompetenču pieejas pamatā) - prasa no vadības un ministrijas konkrētākus norādījumus kā strādāt un vērtēt.

Pieraduši būt "zobratīni". Bez tam, tā vietā, lai funkcionētu kādu āķīgu un radošumu veicinošu uzdevumu, skolotājam lieki jātērē savu laiku, aizpildot daždažādus papīrus, nākamo nedēļu plānu tabulas, ar precīzi definētiem "sasniegtajiem rezultātiem", kaut pat ezītim skaidrs, ka pat pie ideāli vienādas mācību vielas un metodikas katram bērnam tas rezultāts atšķirsies. Iebāzīsim, kā senie hellēņi teiktu, visus tai "SR" Prokrusta gultā. Mierina vienīgi apziņa, ka tāds ir ministrijas, pašvaldības departamentu un skolu vadības uzdevums: kavēt darītāju darbu. Nav jau viņi ļauni, tik vien kā svēti pārliecināti, ka visam jābūt papildāmam exceleja tabulās: identiskās ailītēs jāiestūķē gan "kiviču", gan "lancmani".

Tā nu pēdējā laikā sāk rasties sajūta, ka Latvija nekad tā īsti neiekļausies Eiropas kultūras telpā. Jā, varam iemācīties sakopt mājas priekšu, uzbūvēt katrā kvartālā pa sporta un atpūtas laukumam, nodrukāt tonnām instrukcijas par pareizu dzīvošanu, nobruģēt promenādi un parkā pļaut zālienu. Pat autovadītāji jau sen kā piebremzē pirms "zebras" un laiž pāri ielai kājāmgājējus (padomju laikā tas būtu kas neiedomājams). Taču tā visa tikai "lakas kārtā", kas nemaina saturu. Kā tautas sakāmvārds vēsta: "Ar Hugo Bosa uzvalku kūts smaku nenoslēpsi". Proti, atšķirība slēpjas krietni dziļāk, pašā būtībā: Eiropas sabiedrība būtībā ir elitāra un veicina izcilību, savukārt Austrumeiropā, par spīti kargo kulta lakas kārtai - sovjetiski egalitāra, un pastāv uz unificēšanu, neatbalsta izcilības, kaut vārdos apgalvo pretējo.

Kamēr nemainīsim attieksmi - bet māte daba mīl ignorēt cilvēku izdomātos "kā jābūt", it sevišķi, ja tie sakņojas laika zoba sagrauztajās sociālistu idejās, - tikmēr nekas nemainīsies. Jebkura labi iecerēta izglītības reforma tiks pārbāzta ar instrukcijām, priekšrakstiem "kā jābūt", un noslīks unifikācijas jūrā. Pēdējās

desmitgadēs esam to piedzīvojuši jau vairākkārt. Tad nu saviem sešīšiem atbildu:
"Nē, draudziņi, ciešat. Vēl 6 gadus jāpaciešas vienā maisā. Tikai nemetiet interesi pie
malas - dzīve ir pārāk īsa, lai to pavadītu prāta garlaicībā."

[#skolmeistara_piezīmes](#)

Raksta autors: vēstures skolotājs Artis Buks.

Facebook: <https://www.facebook.com/artis.buks>